

Marek Rolek

DZIEDZICTWO KULTUROWE I PRZYRODNICZE SZANSĄ ROZWOJU GMINY DĘBOWIEC

„Każdego dnia na skutek zaniedbania
tracimy następne części naszego dziedzictwa.
Bez niego stajemy się nijacy, szarzy, nierozpoznawalni
– stajemy się ludźmi bez tożsamości”¹.

Walory kulturowe i przyrodnicze terenów położonych w obrębie gminy Dębowiec od lat stanowią o atrakcyjności tej ziemi, położonej w południowo-zachodnim paśmie Pogórza Jasielskiego i północnej części Beskidu Niskiego. Zarówno Dębowiec, jak i okoliczne malownicze, często zapomniane wioski przyciągają swym urokiem turystów, pielgrzymów, wielbicieli ciszy i nieskażonej przyrody. Wartość i piękno tych miejsc, ważne w wymiarze narodowym, od maja 2004 roku winny być rozpatrywane w wymiarze europejskim. Zabytkowe kościoły, przydrożne kapliczki, cmentarze wojenne, kultura Łemków i przyroda Magurskiego Parku Narodowego są wartością nie tylko dla mieszkańców czy gminy, ale również, a może przede wszystkim – dla państwa, a nawet Europy.

Niestety, pomimo tak wielu kulturowych i przyrodniczych zalet ziemi dębowieckiej nie stworzono jeszcze dla tego terenu strategii rozwoju kultury. Ziemia ta nie doczekała się dokumentu, który kompleksowo obejmie rozwój i promocję regionu, a jednocześnie ochroni bogactwo kulturowe i przyrodnicze od nadmiernej eksploatacji. Wciąż brak w świadomości mieszkańców potrzeby ochrony własnego, niepowtarzalnego dziedzictwa.

Istniejące publikacje zawierają informacje o historii, położeniu geograficznym, zabytkach i interesujących miejscach.

Pionierska praca ks. Władysława Sarny z 1908 roku opisuje poszczególne parafie powiatu jasielskiego². Pomimo iż powstała prawie sto lat temu, jest wciąż nieocenioną bazą dla następnych opracowań. Szczegółowe zagadnienia dotyczące historii powiatu jasielskiego zebrane są w obszernej, zbiorowej pracy z 1964 roku, pod redakcją Józefa Garbacika³. Z nowszych wydawnictw na uwagę zasługują prace Wiesława Hapa⁴, Ja-

¹ K. Pawłowska, M. Swaryczewska, *Ochrona dziedzictwa kulturowego, zarządzanie i partycypacja społeczna*, Kraków 2002, s. 140.

² W. Sarna, *Opis powiatu jasielskiego*, Jasło 1908.

³ J. Garbacik (red.), *Studia z dziejów Jasła i powiatu jasielskiego*, Kraków 1964.

⁴ W. Hap, *Ziemia Jasielska naszą małą ojczyzną*, Jasło 1998.

nusza Michalika⁵, Artura Baty⁶, Jacka Guzika i Mieczysława Proski⁷. Autorzy opisują historię regionu ze wskazaniem na walory kulturowe wybranych miejscowości. Wśród pozycji poświęconych wyłącznie gminie Dębowiec wyróżnić należy pracę ks. Józefa Pochwata⁸, która tematycznie związana jest z historią sanktuarium Matki Boskiej Saletyńskiej w Dębowcu. Opracowanie zbiorowe pod redakcją Stanisława Mendelowskiego⁹ zaś ogólnie przedstawia poszczególne parafie i miejscowości gminy Dębowiec. Na szczególną uwagę zasługują prace dotyczące zabytków powiatu jasielskiego¹⁰, cmentarzy wojennych¹¹, dworów i dworków Jasielszczyzny¹² oraz Magurskiego Parku Narodowego¹³.

Moje osobiste zainteresowanie kulturą i ochroną przyrody stało się bodźcem do napisania pracy dyplomowej z zakresu zarządzania kulturą. Niniejszy tekst, pomimo pierwszych prób wyłącznie teoretycznego potraktowania problemu, przyjął ostatecznie formę skierowaną zdecydowanie w stronę praktycznego działania na rzecz ochrony dziedzictwa gminy Dębowiec.

Dziedzictwo dębowieckiej ziemi

Miejsca i obiekty o wartości historycznej

Opisane poniżej miejsca przyciągają urokiem i zarazem mogą stanowić bazę dla działań promocyjnych gminy Dębowiec. Dokładny opis dziejów regionu można odnaleźć w prezentowanej powyżej literaturze.

DĘBOWIEC

- Kościół parafialny pw. św. Bartłomieja Apostoła – murowany, zbudowany w 1842 roku. W ołtarzu głównym zachowany renesansowy obraz św. Bartłomieja Apostoła z końca XVI wieku.
- Sanktuarium Matki Boskiej Saletyńskiej – murowany kościół wraz z otoczeniem parkowym (w nim kalwaria, źródło i okazały, liczący kilkaset lat dąb). Sanktuarium jest miejscem licznych pielgrzymek.
- Kościółek cmentarny – murowany, wzorowany na świątyni parafialnej, zbudowany w 1869 roku.

⁵ J. Michalik, *Jasło i okolice*, Krosno 2002.

⁶ A. Bata, *Jasło i okolice*, Krosno 1996.

⁷ J. Guzik, M. Proska, *Powiat Jasielski*, Krosno 2000.

⁸ J. Pochwat, *Dębowiec znany i nieznan*, Kraków 1996.

⁹ S. Mendelowski (red.), *W gminie Dębowiec*, Krosno 2001.

¹⁰ S. Tomkowicz, *Inwentarz zabytków powiatu jasielskiego*, Kraków 2001.

¹¹ R. Frodyma, *Galiczyjskie cmentarze wojenne*, tom I. *Beskid Niski i Pogórze*, Warszawa–Pruszków 1995.

¹² A. Dacył, Z. Dranka, Z. Świstak (red.), *Na śladach dworów i dworków Jasielszczyzny*, Jasło 2005.

¹³ A. Górecki, K. Krzemień, S. Skiba, B. Zemanka (red.), *Przyroda Magurskiego Parku Narodowego*, Krempna–Kraków 2003.

- Kapliczka murowana „Mikołajek” z XVIII wieku – dwukondygnacyjna, usytuowana przy drodze do Jasła, niedawno odnowiona.
- „Rotmistrzówka” – najstarszy budynek przy rynku, zbudowany w XVIII wieku. Przed nim kopia figury św. Floriana z 1891 roku (oryginał z 1780 roku zniszczony w 1866 roku).
- Resztki dawnego dworu z XVIII wieku – usytuowane na terenie zajmowanym obecnie przez księży saletynów.
- Drewniane domy mieszczańskie z XIX i początku XX wieku – m.in. „Dom dla ubogich” z ponad 200-letnim drewnianym krzyżem.
- Cmentarz z I wojny światowej nr 18, projektu Johanna Jägera – usytuowany na cmentarzu parafialnym, odremontowany w 1992 roku.

WOLA DĘBOWIECKA

- Drewniany dworek z XIX wieku – położony w malowniczym parku, jeden z nielicznych tak dobrze zachowanych drewnianych dworców w Polsce.

CIEKLIN

- Kościół parafialny pw. św. Michała Archanioła – zbudowany według projektu Jana Sas-Zubrzyckiego w 1904 roku. W kościele zachowany zabytkowy dzwon z 1653 roku, kropielnica z początku XVIII wieku oraz rzeźba Chrystusa Zmartwychwstałego datowana na przełom XVI i XVII wieku.
- Cmentarze z I wojny światowej projektu Johanna Jägera:
 - nr 12: masowa mogiła (obecnie obiekt zupełnie zniszczony),
 - nr 13: kurhan ziemny obmurowany z 1916 roku,
 - nr 14: restaurowane po zniszczeniach mogiły na zboczach góry Cieklinki, okazała kaplica oraz kilka ustawionych wzdłuż leśnej ścieżki kapliczek.

WOLA CIEKLIŃSKA

- Cmentarz łemkowski – wraz z miejscem po rozebranej drewnianej cerkwi z XVIII wieku jest świadectwem historii zamieszkującej ten teren ludności łemkowskiej.
- Cmentarz wojenny z I wojny światowej projektu D. Jurkoviča – okazały cmentarz otoczony kamiennym murkiem, z wewnętrznym oficerskim grobowcem.
- Cmentarz wojenny z I wojny światowej na Sieniawie – projektu D. Jurkoviča, nieco odmienny wygląd od pierwotnego kształtu.

FOLUSZ

- Ruiny tartaku wodnego – usytuowane razem z uszkodzoną tamą nad malowniczym górskim potokiem Kłopotnica.

Walory przyrodniczo-krajobrazowe regionu

Wyjątkowe znaczenie dla gminy ma jej położenie. Teren ten jest częścią południo-wschodniej Polski, leży w paśmie Pogórza Jasielskiego i Beskidu Niskiego. Dodatkowym atutem jest obecność na tym terenie Magurskiego Parku Narodowego, usytuowanego w południowym krańcu gminy.

Magurski Park Narodowy jest dla gminy najważniejszym obszarem pod względem przyrodniczo-krajobrazowym. Po długich staraniach został utworzony w 1995 roku. Wraz z otuliną na terenie gminy Dębowiec obejmuje wioski Folusz i Wołę Cieklińską. Bogata fauna i flora parku jest atrakcją przyciągającą coraz większą liczbę turystów. Do najważniejszych cech Magurskiego Parku Narodowego należą:

- wysokie zalesienie z ponad 100-letnim drzewostanem bukowo-jodłowym,
- rozległe obszary półnaturalnych łąk i pastwisk z rzadkimi, chronionymi gatunkami roślin,
- obecność rzadkich gatunków zwierząt, prawie niespotykanych w takiej różnorodności w innych rejonach kraju (niedźwiedź, wilk, żbik, orzeł przedni, orlik krzykliwy, puszczyk uralski, nadobnica alpejska),
- zabytki kultury materialnej, np. cerkwie, kapliczki, krzyże, cmentarze (szczególnie z okresu I wojny światowej).

Na terenie gminy początek biorą następujące szlaki turystyczne:

- zielony szlak turystyczny z Folusza do Gorlic przez Magurę Wątkowską, rezerwat Kornuty, Ferdel, Wapienne,
- zielony szlak turystyczny z Folusza do Ożennej przez wodospad w Foluszu, Hutę Pielgrzymką, Mrukową, Brzezową, Kąty, Krempną,
- żółty szlak turystyczny z Folusza do Koniecznej przez Magurę Wątkowską, Bartne, Banicę, Wołowiec, Nieznajową, Radocynę,
- czarny szlak turystyczny z Folusza na górę Barwinek przez Diabli Kamień.

Obok nieocenionych walorów Magurskiego Parku Narodowego ważną rolę odgrywa także krajobraz pozostałego obszaru gminy, m.in.:

- Góra Cieklinka – miejsce widokowe, na jej zboczach dawny kamieniołom oraz malownicza wioska Wołoskie.
- Dolina potoku Bednarka – na terenie gminy, wzdłuż Woli Cieklińskiej, Cieklińska, Dzielca i Radości. Mało uczęszczane ścieżki rozciągnięte na wzgórzach obok doliny są znakomitym miejscem spacerowym z możliwościami turystyki rowerowej i narciarstwa biegowego.
- Dolina Wisłoki – obejmuje na terenie gminy obszar Zarzecza, Dębowca i Majscowej. Malownicze przełomy Wisłoki, mającej swe źródło w obszarze Magurskiego Parku Narodowego, stanowią bazę rekreacyjno-kąpieliskową.

Proponowane formy działania

Zwykle w świadomości społeczeństwa zamieszkującego dany obszar to, co stanowi wspólną własność, nie jest wartością, o którą należy dbać w szerokim zakresie. Paradoksalnie, na zachowaniu dziedzictwa kultury i piękna krajobrazu niejednokrotnie

bardziej zależy osobom z zewnątrz, przyjeźdnym, turystom i miłośnikom danego regionu.

Z mojej kilkuletniej obserwacji zachowań ludności zamieszkującej gminę Dębowiec widać, jak niewielki jest tu wysiłek w kierunku zachowania własnego dziedzictwa. Skromna jest także wiedza o walorach i możliwościach rozwoju terenu. Ochrona dziedzictwa nie może być tymczasem problemem wyłącznie administracji. Bez współpracy społeczeństwa, instytucji publicznych, organizacji pozarządowych czy firm prywatnych, starania o zachowanie dziedzictwa przy jednoczesnym rozwoju gminy nie są możliwe. Dla osiągnięcia świadomej współpracy i realizacji działań w kierunku ochrony dziedzictwa istotne znaczenie mają edukacja, informacja, promocja.

Edukacja

Priorytetowe znaczenie dla rozwoju gminy będzie miała wiedza i wrażliwość najmłodszego pokolenia mieszkańców. To oni stanowią będą o przyszłości tej ziemi. Nie bez znaczenia będzie także uświadomienie dojrzałemu pokoleniu mieszkańców zalet i możliwości rozwoju.

Korzystając z doświadczeń pedagogicznych, przygotowałem wykłady edukacyjne dla dzieci, młodzieży i dorosłych, bazując na istniejącej fachowej literaturze oraz autorskich fotografiach. Celem wykładów jest przedstawienie jak najszerszej społeczności dziejów wybranych miejscowości, z uwzględnieniem miejsc i obiektów o znaczeniu historycznym, kulturowym i przyrodniczym. Całość wykładów, poparta wysokiej jakości fotografiami, prezentowana będzie z wykorzystaniem oprogramowania i sprzętu multimedialnego.

Ważnym elementem działań edukacyjnych może być stworzenie ścieżki turystyczno-edukacyjnej, która ukazywała będzie miejsca o wyjątkowym znaczeniu historycznym. Najlepszym obszarem do stworzenia takiej ścieżki są wsie Cieklin i Wola Cieklińska. Na tym terenie znajdują się m.in.: cmentarze z I wojny światowej, zabytkowy kościół, punkt widokowy na górze Cieklince, pozostałości po kulturze Łemków, pomnik Bolesława Fijałkowskiego, prawnuka Tadeusza Kościuszki, stare chaty drewniane.

Zwiększenie efektu edukacyjnego przyniosą także konkursy wiedzy o gminie, z zakresu kultury, historii i przyrody, ogłaszane przez dyrektorów szkół podstawowych i gimnazjalnych. Zaangażują one nie tylko młodzież, ale również rodziców i nauczycieli.

Informacja

Dostęp do informacji o walorach gminy powinien być możliwy na wielu płaszczyznach. Znaczenie mają zarówno formy tradycyjne (książki, albumy, foldery informacyjne, ulotki, prasa), jak również nowoczesne sposoby informowania, w postaci stron internetowych czy płyt multimedialnych. Istotnym źródłem informacji powinni być także mieszkańcy gminy, mający częsty kontakt z turystami i przyjeźdnymi.

Istniejące publikacje ogólnie lub bardziej szczegółowo opisują dzieje gminy. Wznowienie, zaktualizowanie, zwiększenie nakładu i rozpowszechnienie wartościowych wydawnictw z pewnością poprawi bazę informacji o regionie.

Brak albumu fotograficznego i folderów reklamowych skłonił mnie do stworzenia własnej propozycji: krótki, o niewielkim formacie folder informacyjny *Gmina Dębowiec* zawiera najważniejsze informacje o gminie wraz z wybranymi zdjęciami, zaś wielostronicowy album fotograficzny *Gmina Dębowiec – Impresje* ukazuje najpiękniejsze miejsca w okolicy¹⁴.

Coraz większa powszechność Internetu powinna przemawiać za rozbudową istniejącej strony WWW¹⁵, a zwłaszcza wyodrębnienia działu poświęconego zagadnieniom kulturalno-przyrodniczym. Informacje zawarte na stronie dotyczą w większości spraw administracyjnych gminy (władze, infrastruktura, statystyka, przetargi, obsługa interesantów, aktualności). Zagadnienia związane z turystyką ukazane są ogólnie i wybiórczo. Niewielka, słabej jakości galeria zdjęć nie ukazuje w pełni walorów kulturalno-przyrodniczych gminy. Zatem propozycja opracowania profesjonalnego działu, który kompleksowo obejmie zarówno historię, kulturę, przyrodę, jak i możliwości rozwoju turystyki w gminie, wydaje się priorytetem przy najbliższych aktualizacjach strony.

W szerokim rozpowszechnianiu informacji nie sposób pominąć kosztownego, choć skutecznego, nośnika informacji, jakim jest telewizja i radio. Niebanalne opracowania o charakterze informacyjno-reklamowym przedstawiające zalety gminy będą zachęcać decydentów różnych szczebli do finansowego wspierania lokalnych inicjatyw i ułatwiać poszukiwanie sponsorów i partnerów.

Promocja

Skuteczna promocja regionu wymagała będzie kompleksowych i długofalowych działań profesjonalistów, mieszkańców i władz gminy. Jednym z pierwszych – być może najważniejszych – kroków powinno być stworzenie dokumentu stanowiącego o strategii rozwoju kultury na tym terenie na najbliższe lata. Wyodrębnienie i opisanie celów strategii pozwoli na stopniową realizację zarówno priorytetowych, jak i drugorzędnych zadań. Jedynie kompletny i przemyślany dokument może być punktem wyjścia działań promocyjnych.

Promowanie regionu może odbywać się na kilku płaszczyznach:

- przedstawianie regionu jako gminy przyjaznej zarówno dla mieszkańców, jak i turystów,
- ukazywanie różnorodnych walorów kulturowych i przyrodniczych regionu,
- organizowanie interesujących imprez kulturalnych i sportowych,
- kształtowanie pozytywnego i twórczego myślenia o gminie wśród najmłodszego pokolenia mieszkańców,
- wspieranie wartościowych inicjatyw o charakterze promocyjnym,
- tworzenie zewnętrznego wizerunku gminy dbającej o własne dziedzictwo, a zarazem odważnie wychodzącej ku nowym wyzwaniom i nowym możliwościom rozwoju.

¹⁴ Folder i album w wersji elektronicznej zostały dołączone do pracy dyplomowej będącej podstawą niniejszego artykułu.

¹⁵ Adres strony gminy Dębowiec: www.debowiec.pl.

Podsumowując uwagi związane z problemem ochrony dziedzictwa gminy Dębowiec, łatwo dostrzec, że najważniejszą sferą działań, obok informacji i promocji, jest edukacja mieszkańców omawianego regionu. Świadomość i wiedza dotycząca wartości i walorów ziemi, na której mieszkają, zapewne uwrażliwią na tę problematykę obojętne w większości dotąd społeczeństwo. Szacunek i troska mieszkańców o własne dziedzictwo uchronią kulturowe obiekty i dziewiczą przyrodę od zniszczenia i nadmiernej eksploatacji.

Pozostaje zatem nadzieja, że moja skromna praca spotka się z zainteresowaniem władz i przyczyni się do większego, bardziej świadomego zainteresowania kulturą na tym terenie.

Bibliografia

- Bata A., *Jasło i okolice*, Krosno 1996.
- Bednarczyk M., *Organizacje publiczne. Zarządzanie konkurencyjnością*, Warszawa–Kraków 2001.
- Bendixen P., *Wprowadzenie do ekonomiki kultury i sztuki*, Kraków 2001.
- Dacyl A., Dranka Z., Świstak Z. (red.), *Na śladach dworów i dworków Jasielszczyzny*, Jasło 2005.
- Frodyma R., *Galiczyjskie cmentarze wojenne*, tom I. *Beskid Niski i Pogórze*, Warszawa–Pruszków 1995.
- Garbacik J. (red.), *Studia z dziejów Jasła i powiatu jasielskiego*, Kraków 1964.
- Górecki A., Krzemień K., Skiba S., Zemanka B. (red.), *Przyroda Magurskiego Parku Narodowego*, Krempna–Kraków 2003.
- Grzesik W., Traczyk T., *Beskid Niski. Od Komańczy do Bartnego. Przewodnik turystyczny*, Warszawa 1997.
- Guzik J., Proska M., *Powiat Jasielski*, Krosno 2000.
- Hagoort G., *Przedsiębiorczość w kulturze*, Kraków 1997.
- Hap W., *Ziemia Jasielska naszą małą ojczyznę*, Jasło 1998.
- Ilczuk D., *Polityka kulturalna w społeczeństwie obywatelskim*, Kraków 2002.
- Ilczuk D., *Sektor non profit w kulturze. Analiza instytucjonalno-finansowa fundacji i stowarzyszeń*, Warszawa 1995.
- Iskrzycka G., *Historia parafii Cieklin w latach 1945–2000* (praca magisterska), Kraków 2002.
- Koźuch B., *Zarządzanie publiczne w zarysie*, Białystok 2003.
- Koźuch B., *Zarządzanie w sektorze publicznym*, Białystok 2003.
- Magoska M., *Obywatel w procesie zmian*, Kraków 2001.
- Mazurek-Łopacińska K., *Kultura polska a Unia Europejska. Problemy, wyzwania, nadzieje*, Wrocław 1998.
- Mazurek-Łopacińska K. (red.), *Kultura w gospodarce rynkowej. Problemy w adaptacji marketingu*, Warszawa–Wrocław 1997.
- Mendelowski S. (red.), *W gminie Dębowiec*, Krosno 2001.
- Michalik J., *Jasło i okolice*, Krosno 2002.
- Orzechowski E., *Wokół zarządzania kulturą, edukacją, mediami*, Kraków 1999.
- Pawłowska K., Swaryczewska M., *Ochrona dziedzictwa kulturowego. Zarządzanie i partycypacja*, Kraków 2002.
- Pochwat J., *Dębowiec znany i nieznan*, Kraków 1996.
- Sarna W., *Opis powiatu jasielskiego*, Jasło 1908.
- Szomburg J., *Kultura i przemysł kultury szansą rozwojową dla Polski*, Gdańsk 2002.
- Tomkowicz S., *Inwentarz zabytków powiatu jasielskiego*, Kraków 2001.
- Walas T., *Zrozumieć swój czas. Kultura polska po komunizmie – rekonesans*, Kraków 2002.
- Wojciechowski J., *Kultura i polityka*, Kraków 2004.